

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.038 у Національній
академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Брателя Олександра Григоровича на дисертаційне дослідження
Коломієць Карини Вікторівни на тему «Договір факторингу як
підстава зміни кредитора у зобов'язанні», представленого на здобуття
наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Обрана дисертантом тема дослідження є актуальною в контексті започаткованої після прийняття 17.07.2019 Кабінетом Міністрів України постанови «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» та триваючої протягом попередніх двох років запеклої наукової та практичної дискусії між цивілістами та господарниками з приводу доцільності рекодифікації цивільного законодавства України.

Як влучно зазначає дисертант, у сучасних політико-правових умовах дослідження договору факторингу зазвичай здійснюються у двох напрямках: перший напрям розглядає факторинг як суто економічну категорію, і відповідно, як інститут господарського права, другий – як правову конструкцію з чітко вираженою цивілістичною природою. Такий дуалістичний аспект простежується не лише в актах національного законодавства, а й в цілому ряді міжнародних Конвенцій та договорів. Існуючі розбіжності в положеннях нормативно-правових актів зумовлюють існування ряду проблем щодо належного практичного застосування договору факторингу учасниками цивільних відносин. Такий стан речей певною мірою обумовлений фрагментарністю ґрунтовних наукових досліджень в окресленій сфері, що робить проблематику

правового регулювання договору факторингу як підстави зміни кредитора у зобов'язанні актуальним і перспективним напрямом наукового пошуку.

Аналіз чинного законодавства та представлених наукових джерел дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі дослідження проблематики факторингу як симбіозного цивілістично-господарського договору потребує якісно нових підходів до визначення правової природи та практичних аспектів його реалізації, в контексті рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України.

Окреслене свідчить про актуальність обраної теми дисертації та її теоретико-прикладне значення для розвитку науки цивільного права.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Частина викладених в роботі наукових положень та висновків є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про належний рівень їх достовірності значною мірою свідчать опрацьовані дисертантом наукові джерела та нормативно-правові акти, що стосуються питань укладання й виконання договору факторингу.

Дисертантом вірно сформульовано мету та конкретні завдання дослідження, його об'єкт, предмет й методологічну основу. Ознайомлення з роботою дозволяє стверджувати, що поставлені автором завдання були послідовно виконані, що дозволило провести ґрунтовний теоретико-правовий аналіз предмету дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації визначається виваженою та продуманою структурою наукового дослідження, пов'язаною з використанням широкого методологічного інструментарію.

Відповідно до поставлених мети і завдань, об'єкта та предмета дисертації для розкриття змісту досліджуваної проблематики дисертантом застосовано наступні наукові методи. Так, метод системного аналізу дозволив автору провести аналіз стану наукової розробки питання правового регулювання договору факторингу. Застосування історичного, порівняльно-правового та діалектичного методів дозволив дослідити передумови та хронологію

виникнення та розвитку факторингу, простежити еволюцію правового регулювання та тенденції розвитку інституту факторингу як інституту фінансування під відступлення права грошової вимоги та вплив соціальних, економічних та політичних процесів на його формування. Використання порівняльно-правового (компаративістського) методу дозволило здійснити порівняльну характеристику законодавчих положень регулювання договору факторингу за законодавством України та за законодавством деяких зарубіжних країн (США, Великобританія, Німеччина, Греція, Іспанія та ін. Використання логічного методу дозволило виокремити родові та видові ознаки поняттям: факторингу як виду цивільно-правових відносин; договору факторингу як окремої цивільно-правової конструкції; відступлення права грошової вимоги, дійсності грошової вимоги та вимоги, яка може виникнути в майбутньому як предмету факторингового зобов'язання; обмеження відступлення права грошової вимоги тощо. За допомогою методів індукції та дедукції виділено характерні ознаки договору факторингу, його істотні умови та особливості договору, які надають змогу відмежувати його від подібних цивільно-правових договорів та дають підстави для висновку про самостійність договору факторингу та його цивільно-правової природи. Методом системного аналізу було здійснено оцінку стану правового регулювання інституту факторингу у договірному праві, наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, поглядів практиків щодо окремих питань правового регулювання факторингових відносин. Метод системного аналізу дозволив сформулювати ряд авторських дефініцій, що можуть бути корисними для теорії та практики цивільного права, зокрема, зобов'язального права. Формально-юридичний (логіко-юридичний) метод та метод аналогії слугували універсальним засобом аргументації наукових висновків та використовувався при формулюванні пропозицій щодо оптимізації цивільного законодавства в контексті предмета дослідження. Системно-структурний метод використаний для встановлення юридичної природи, підстав та умов відповідальності сторін договору факторингу – фактора, клієнта, а також наслідків невиконання боржником своїх зобов'язань за договором.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. З окреслених у вступі дисертації проблемних питань автором зроблено власні висновки і сформульовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення цивільного законодавства та практики його застосування. Дисертаційне дослідження містить низку теоретичних висновків та практичних пропозицій, що заслуговують на увагу і свідчать про новизну та наукову значимість роботи.

Задля досягнення вищого ступеня обґрунтованості отриманих результатів автором системно досліджено широкий спектр наукової літератури з питань цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних із укладенням, виконанням та припиненням договору факторингу. Опрацьований дисертантом теоретичний матеріал та проаналізовані наукові праці сприяли формулюванню низки висновків, рекомендацій, а також науково-практичних пропозицій.

Комплексність дисертаційного дослідження К.В. Коломієць проявляється у намаганні дисертанта працювати на різних рівнях наукового пізнання: від теоретичного дослідження до розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення теоретико-правових положень чинного цивільного законодавства.

Науковим результатом проведеного дослідження стало розроблення концептуальних положень, що вирізняються науковою новизною, мають суттєве теоретичне і практичне значення для розвитку теорії й практики цивільного права.

Заслуговує на увагу логіка наукового дослідження, послідовність викладу основних положень дисертації. Так, у вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, а також мету та завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано методологічну основу дослідження; розкрито наукову новизну; висвітлено науково-теоретичне і практичне значення результатів; наведено відомості про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації, а також викладені положення, які виносяться на захист.

У першому розділі роботи К.В. Коломієць проаналізовано стан наукової розробки проблеми та методологію дослідження договору факторингу як підстави зміни кредитора у зобов'язанні, а також визначені історичні передумови виникнення й розвитку факторингу.

Так, автором зауважено, що еволюція факторингу та факторингових відносин відбувалася тривалий час, протягом якого здійснювалася внутрішня перебудова цього інституту при збереженні генетичного зв'язку з такими відносинами, як торгівля та комерційний кредит. Відображенням цього суттєвого, циклічно повторюваного зв'язку стали такі закономірності: поглиблення поділу праці в комерційній сфері та ускладнення процесів управління дебіторською заборгованістю; зростання багатоманітності кредитно-фінансових послуг; розширення складу учасників факторингових угод; ускладнення організації й універсалізація, а також консолідація та інтернаціоналізація факторингового бізнесу (стор. 69).

Далі, у другому розділі дисертації, науковий погляд автора спрямований на аналіз поняття, здійснення юридичної характеристики та істотних умов договору факторингу, розкриття правової природи договору факторингу та визначення його відмінностей від інших цивільно-правових конструкцій, а також визначення правового статусу сторін у договорі факторингу.

Дисертантом зроблений висновок про дискусійність питання щодо господарсько-правової приналежності договору факторингу. На його переконання однією із ключових ознак, яка дозволяє вести мову про факторинг, як цивільно-правове зобов'язання, є його юридична характеристика, через яку розкриваються основні правові конструкції будь-якого договору та істотні умови, що своєю чергою дозволяє визначати сутність та місце договору факторингу в системі цивільно-правових договорів (стор. 75).

К.В. Коломієць досліджуючи істотні умови договору відзначає, що для розкриття сутності та змісту договору факторингу, як цивільно-правового зобов'язання, поряд із предметом, необхідно досліджувати умови про ціну та строк договору, оскільки ці питання мають основоположне теоретичне і

практичне значення, адже істотні умови договору та його мета впливають на визначення змісту і обсягу прав й обов'язків сторін договору, дозволяючи тим самим відмежувати договір факторингу від суміжних договорів.

Позитивної уваги заслуговує сформульований дисертантом висновок про те, що договір факторингу містить в собі елементи інших поіменованих в законі договорів. Такий стан речей, на його думку, не може бути перешкодою для відмежування договору факторингу від договірних конструкцій, що регулюють схожі, але не тотожні, правовідносини, дозволяючи вважати договір факторингу самостійним видом цивільно-правового зобов'язання (стор. 100).

У третьому розділі роботи особлива увага приділяється питанням забезпечення виконання договору факторингу та наслідків його невиконання.

Процедура виконання договору факторингу як окремого виду цивільно-правового зобов'язання, на думку дисертанта, має ряд особливостей, зокрема, на виконання договору впливає те, що клієнт відповідає за дійсність грошової вимоги, право якої відступається, коли інше не встановлено договором. Наступною особливістю виконання боржником своїх зобов'язань за договором факторингу, є момент у часі, протягом якого боржник повинен вчинити дії, які б свідчили про його наміри виконати зобов'язання. Окремою умовою від якої залежить належність виконання боржником своїх зобов'язань, є умова про необхідність надання йому фактором доказів, які підтверджують належність йому пред'явленої грошової вимоги (стор. 201).

Крім викладеного, вдалими слід вважати положення наукової новизни, яким обґрунтовується твердження, що умови виконання боржником зобов'язань за договором факторингу (сума заборгованості, право на стягнення відсотків, штрафні санкції тощо) повинні бути визначені на момент переходу цих прав до нового кредитора – фактора; відповідно, новий кредитор, може вимагати відповідних виплат лише в розмірі, встановленому на момент підписання договору або на момент переходу до нього прав кредитора.

Викладене дозволяє стверджувати про обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень й висновків.

Значущість дисертаційної роботи для науки і практики. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного права, в процесі удосконалення цивільного законодавства України, під час розгляду і вирішення цивільних справ, у процесі підготовки науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України, а також під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право» та «Цивільне право і процес».

Теоретичні положення дисертаційного дослідження можуть слугувати підґрунтям для пропозицій з удосконалення окремих статей ЦК України, що регулюють відносини укладення, виконання та припинення договору факторингу.

Прикладна цінність дисертаційного дослідження полягає в тому, що К.В. Коломієць розроблено низку пропозицій щодо нормативного регулювання досліджуваних правовідносин факторингу в межах глави 73 «Факторинг» Цивільного кодексу України, шляхом доповнення або викладення в новій редакції положень ст.ст. 1081, 1082, 1084 ЦК України.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Логічно побудована структура роботи дозволила автору висвітлити актуальні питання обраної теми та належним чином обґрунтувати висновки отримані в ході проведеного дослідження. Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження і складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Дисертація написана зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою, оформлена з дотриманням вимогами, що пред'являються до даного роду наукових праць. Порухень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Результати дослідження повною мірою відображені в семи наукових статтях опублікованих в юридичних фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України та зарубіжному

періодичному виданні, а також п'яти тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про належний рівень апробації наукової роботи.

Опубліковані здобувачем у наукових виданнях праці в повному обсязі відображають концептуальні висновки і науково-практичні рекомендації, які обґрунтовуються автором у самій дисертації.

Наряду з позитивною оцінкою виконаного дисертаційного дослідження в науковій роботі присутні окремі дискусійні положення, які потребують більш детального пояснення чи уточнення під час публічного захисті дисертації на засіданні спеціалізованої вченої ради.

1) У рубрику наукової новизни «удосконалено» дисертант включив положення про те, що при правовому регулюванні міжнародного договору факторингу повинні більшою мірою застосовуватись імперативні норми, тоді як правове регулювання договору факторингу на національному рівні може базуватися, як на імперативних, так і на диспозитивних засадах (стор. 19).

У подальшому в тексті роботи не виявлено змістовного опису викладеної наукової позиції, у зв'язку з чим, під час захисту потребує додаткового тлумачення словосполучення «більшою мірою» в контексті досліджуваного питання та обґрунтування переваги імперативних норм над диспозитивними в частині правового регулювання саме міжнародного договору факторингу.

2) На стор. 20 роботи в рубриці наукової новизни «дістало подальшого розвитку» дисертантом запропонований науковий погляд, відповідно якого виконання договору факторингу обумовлюється наявністю таких обставин: дійсність грошової вимоги, право якої відступається; вчинення боржником дій, які б свідчили про його намір виконати зобов'язання, а також наявність повідомлення про необхідність здійснення платежу конкретній особі та наявність доказів, що підтверджують право вимоги фактора.

Вочевидь, така обставина виконання договору, як «вчинення боржником дій, які б свідчили про його намір виконати зобов'язання» потребує додаткового авторського обґрунтування. На мою думку, зазначена обставина є спірною в

контексті визначення та конкретизації обсягу дій боржника, якими б засвідчувалася реальність його намірів спрямованих на виконання договору та доцільності їх вчинення боржником на момент підписання договору або на момент переходу до фактора прав кредитора.

3) Дисертант стверджує, що договір факторингу є окремою цивільно-правовою конструкцією, якій притаманні загальні ознаки будь-якого цивільно-правового договору, а саме: наявність окремого предмету, специфічного суб'єктного складу та особливого правового змісту (стор. 113). Слід погодитися з автором у тому, що договору факторингу притаманний специфічний суб'єктний склад: клієнт – фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, фактор – банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції.

Водночас, у цивільному праві переважній більшості договорів притаманний «звичайний або класичний» суб'єктний склад, наприклад, договір купівлі-продажу, дарування, найму (оренди), позики, у зв'язку з чим запропонований автором висновок є передчасним та таким, що не узгоджується із загальнотеоретичними цивільно-правовими засадами.

4) Дисертантом пропонується розглядати договір факторингу як окремий правовий інститут (стор. 68), водночас далі по тексту роботи вказаний договір вже розглядається як багатокomпонентний інститут (стор. 94).

Слід зауважити, що в теорії права сформувалося узагальнене розуміння правового інституту як системи відносно відокремлених від інших та пов'язаних між собою правових норм, що регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин. Так, у цивільному праві такими прийнято вважати інститут права власності, інститут зобов'язального права, інститут спадкування тощо.

Віднесення договору факторингу до самостійного, і тим більше до багатокomпонентного, правового інституту не відповідає кількості та змісту правових норм, якими врегульовуються факторингові цивільно-правові відносини. Розглядати договір факторингу в якості самостійного правового інституту не дозволяє й той факт, що предметом його регулювання виступають

особливі правові та економічні відносини, договору притаманний виключний специфічний суб'єктний склад, і в кінцевому результаті, сфера застосування даного договору є вкрай обмеженою.

Цікаво було б почути думку дисертанта в контексті спростування наведених аргументів в захист власної наукової позиції.

5) Виконаній роботі бракує належного емпіричного підґрунтя для підтвердження та ілюстрації сформульованих дисертантом теоретико-правових умовиводів.

Так, у третьому розділі дисертації досліджуються особливості виконання, види забезпечення виконання та наслідки невиконання сторонами договору факторингу. Питання невиконання договору факторингу зазвичай пов'язані з необхідністю врегулювання спірних питань в судовому порядку.

В результаті виконання пошуку судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень (веб-сторінка: <https://reyestr.court.gov.ua/>) з'ясовано, що загальними судами першої інстанції протягом попередніх семи років ухвалено 268 рішень, а судами апеляційної та касаційної інстанції прийнято 101 постанову за результатами розгляду цивільних справ, в яких предметом судового розгляду виступають питання визнання недійсним договору факторингу.

Здійснення належного аналізу правових висновків загальних судів з питань практичного застосування цивільно-правових норм в контексті вирішення спірних питань, пов'язаних з укладанням та виконанням договору факторингу надало б роботі змістовного практичного навантаження.

Водночас, вищезазначені зауваження в цілому не зменшують науково-теоретичної і прикладної цінності роботи та не відображаються на загальній позитивній оцінці дисертації.

Висновок. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та науковою цінністю здобутих результатів дисертація Коломієць Карини Вікторівни на тему: «Договір факторингу як підстава зміни кредитора у зобов'язанні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у

вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р (зі змінами і доповненнями), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України № 40 від 12 січня 2017 р., а її автор Коломієць Карина Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
керуючий Адвокатського
бюро «ОЛЕКСАНДР БРАТЕЛЬ»
кандидат юридичних наук, доцент

О.Г. Братель